
garijp laat de verdeeldheid binnen de toenmalige Hervormde Kerk zien, maar was tevens een bevestiging op synodaal niveau van het standpunt dat de kerk zich (ook) op het openbaar onderwijs moest richten. De godsdienstonderwijzer in het openbaar onderwijs bleef daarmee een functie die deze kerk voorstond en stimuleerde.

De Hervormde Kerk en de school²

Tijdens de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was er geen scheiding van kerk en staat. In het onderwijs kwam dit tot uitdrukking doordat de openbare scholen in handen van de overheid waren, maar naar de heersende religie een gereformeerd protestants karakter hadden. Dit bleek uit de gebeden ter opening en beëindiging van de schooltijd, de liederen die gezongen werden en de nadruk op het onderwijs in de Bijbel en de Heidelbergse Catechismus. Dit veranderde in de Franse tijd toen mede onder invloed van de Verlichting de openbare school een algemeen christelijk nationale school werd, die leerstellige kwesties moest vermijden en moest opleiden in de christelijke en maatschappelijke deugden. Deze school moest aanvaardbaar zijn voor protestanten, katholieken en joden. Deze algemeenheid riep aan protestantse zijde weerstand op bij de afgescheidenen en een aantal orthodoxe hervormden. Die gingen daarom over tot het stichten van eigen christelijke scholen. In hun verzet tegen de staatsschool kregen zij steun vanuit het Réveil. Een aantal aanhangers van het Réveil stond echter een andere aanpak voor, zoals blijkt uit de pleidooien van G. Groen van Prinsterer vanaf 1840. Op grond van zijn theocratische opvatting van Nederland als protestants-christelijke natie kwam hij op voor een overheidsschool, die, indien gewenst, in drieën gesplitst kon worden: één voor protestanten, één voor katholieken en, waar nodig, één voor joden. Een neutrale openbare school wees Groen nadrukkelijk af. Hij wilde zoveel mogelijk een volksschool met een orthodox protestants-christelijk karakter. Daarmee wees hij ook het particulier onderwijs van protestants-christelijke zijde af. De Onderwijswet van 1857, die ingevoerd werd door J.J.L. van der Bruggen, eveneens afkomstig uit het Réveil, handhaafde echter de zogeheten 'gemengde openbare school', die wel opleidde tot de christelijke en maatschappelijke deugden, maar op een zodanige wijze dat dit aanvaardbaar was voor protestanten, rooms-katholieken en joden. De wet bepaalde dat het geven van onderwijs in de godsdienst aan de kerkgenootschappen werd overgelaten. Dit kon op school gebeuren buiten de schooluren. Voorts schiep de wet de mogelijkheid om bijzondere scholen op te richten. De Tweede Kamer verwierp echter de door Van der Bruggen voorgestelde subsidieregeling voor het bijzonder onderwijs.

De gedachte van de openbare school werd binnen de Hervormde

² Voor een brede behandeling van genoemde verhoudingen zie: L. Kalsbeek, *Theologische en wijsgerige achtergronden van de verhouding van kerk, staat en school in Nederland*, Kampen 1977. Zie over Groen en Van der Bruggen in kort bestek ook: A.J. Rasker, *De Nederlandse Hervormde Kerk vanaf 1795*, Kampen 2004 (zevende druk), 94-96.